

Digitaal procederen in belastingzaken: een update

WFR 2023/120

In deze bijdrage bespreken de auteurs nieuwe ontwikkelingen en rechtspraak rondom digitaal procederen in belastingzaken. Sinds WFR 2018/28 is er namelijk het nodige gebeurd op dit terrein, mede als gevolg van COVID-19 (o.a. digitale zittingen). Inmiddels is digitaal procederen mogelijk bij de belastingkamers van de gerechtshoven, loopt er een pilot in eerste aanleg en geldt digitaal procederen per 15 april 2020 als verplichting bij de Hoge Raad. In de bijdrage wordt de stand van zaken geanalyseerd en worden procesrechtelijke en juridische aandachtspunten belicht, gezien vanuit de praktijk.

1. Inleiding

De samenleving digitaliseert en de Rechtspraak gaat daarin mee. Een inhaalslag is gemaakt door het traditionele faxen met de Rechtspraak sinds 1 februari 2022 te vervangen door e-mailverkeer via 'Veilig Mailen'.³ Dat was overigens een flinke operatie, want de Rechtspraak ontving volgens de eigen cijfers nog zo'n 30.000 faxen per maand en verstuurd maandelijks zo'n 3500 faxen. Naast de gemoderniseerde communicatie met de rechtbank zijn ook de digitale procesmogelijkheden de afgelopen jaren verder ontwikkeld. In 2018 schreven wij over digitaal procederen in belastingzaken in het *Weekblad* naar aanleiding van de destijds geïntroduceerde wetgeving in het kader van het vernieuwingsprogramma Kwaliteit en Innovatie (KEI).⁴ De afgelopen vijf jaar is het nodige veranderd: de ambities van KEI hebben het niet gered en zijn vervangen door andere digitaliseringsplannen bij de Rechtspraak, waaronder Digitale Toegang. Met succes, want naar aanleiding van een geslaagde pilot bij Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden⁵ is sinds 30 januari 2023 digitaal procederen mogelijk in hoger beroep voor rijksbelastingen bij alle gerechtsho-

ven.⁶ De pilot wordt inmiddels ook uitgerold in eerste aanleg. Bovendien is digitaal procederen bij de Hoge Raad per 15 april 2020 verplicht geworden.⁷

Genoemde ontwikkelingen vormen aanleiding om de stand van zaken rondom digitaal procederen bij de belastingrechter opnieuw tegen het licht te houden.⁸ De centrale vraag daarbij is: *wat is de stand van zaken bij digitaal procederen in belastingzaken anno 2023 en welke ontwikkelingen zijn van belang voor de praktijk?* Wij zullen met het oog op rijksbelastingzaken een update geven van de ontwikkelingen en mogelijkheden om digitaal te procederen en enkele procesrechtelijke en juridische aandachtspunten belichten, gezien vanuit de praktijk.⁹ Onder 'digitaal procederen' verstaan wij het geheel of gedeeltelijk digitale verloop van een procedure bij de belastingrechter op basis van verplicht of vrijwillig digitaal procederen, zoals door middel van de digitale indiening en uitwisseling van stukken via het webportaal van de gerechten.¹⁰ Op e-mailverkeer met de Rechtspraak – een vorm van elektronisch verkeer met de bestuursrechter als in afd. 2.3

1 Tirza Cramwinckel is advocaat bij Stibbe en universitair docent aan de Universiteit Leiden.

2 Reinout de Boer is advocaat bij Stibbe.

3 Hetgeen overigens noodgedwongen was, omdat KPN stopte met de ISDN-dienstverlening voor de fax. Zie het nieuwsbericht van de Rechtspraak van 30 september 2021, <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Raad-voor-de-rechtspraak/Nieuws/Paginas/Veilig-Mailen-ervangt-faxverkeer-in-2022.aspx> (laatstelijk geraadpleegd 17 februari 2023).

4 T.A. Cramwinckel & R.A. de Boer, 'Digitaal procederen in het belastingrecht: gevolgen voor de fiscale procespraktijk', *WFR* 2018/28.

5 Zie het nieuwsbericht van 17 maart 2022, 'Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden start pilot Digitale Toegang rijksbelastingen' via <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Raad-voor-de-rechtspraak/Nieuws/Paginas/Gerechtshof-Arnhem-Leeuwarden-start-pilot-Digitale-Toegang-rijksbelastingen.aspx>.

6 Zie het nieuwsbericht van 21 december 2022, 'Digitaal procederen rijksbelastingen vanaf 30 januari mogelijk bij gerechtshoven' via <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Raad-voor-de-rechtspraak/Nieuws/Paginas/Digitaal-procederen-rijksbelastingen-vanaf-30-januari-mogelijk-bij-gerechtshoven.aspx>.

7 Zie het Inwerkingtredingsbesluit digitaal procederen in bestuursrechtelijke cassatieprocedures van 6 maart 2019, *Stb.* 2020, 99.

8 Digitale communicatie met de Belastingdienst blijft buiten beschouwing; zie daarover bijvoorbeeld M.B. Weijers, 'We. are. faxed.', *NTR* 2022/860 en N. van den Hoek, 'Fysieke dossiers bestaan niet meer. Digitale toezending is de norm', *WFR* 2022/166. Ook gaan wij niet in op digitaal procederen in andere rechtsgebieden. Over algemene fiscale digitalisering en rechtsbescherming zie R.H.M.J. Offermanns, 'Fiscale digitalisering, hulp of hinderpaal bij rechtsbescherming? Verslag van het symposium: 'Fiscale digitalisering, hulp of hinderpaal bij rechtsbescherming?' gehouden op 13 februari 2020, in Hotel Arena te Amsterdam', *WFR* 2020/74.

9 Voor een interessant artikel vanuit het rechtbankperspectief op digitalisering zie de bijdrage van R.C.H. Graves, 'De digitale rechtbankgriffier', *WFR* 2021/177.

10 Zie ook de memorie van toelichting bij de wet die strekt tot wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering en de Algemene wet bestuursrecht in verband met de vereenvoudiging en digitalisering van het procesrecht (nr. 34 059), *Kamerstukken II* 2014/15, 34 059, nr. 3, p. 40-41, waarin de wetgever aandacht besteedt aan terminologie bij het digitaal procederen. Zo is de term 'digitaal' bedoeld als tegenhanger van 'analoog', terwijl de verzending daarvan wordt aangeduid met 'elektronisch'. In art. 1.8 van het Procesreglement bestuursrecht rechtbanken 2021 wordt een onderscheid gemaakt tussen digitaal procederen en andere vormen van elektronisch berichtenverkeer (zoals mailen). Digitaal procederen bij de bestuursrechter ziet op de gevallen waarin dat op grond van afd. 8.1.6A Awb verplicht is (verplicht digitaal procederen) of de mogelijkheid tot digitaal procederen is opengesteld (vrijwillig digitaal procederen).

Awb – gaan wij niet in.¹¹ Het begrip ‘belastingrechter’ hanteren we als parapubebegrip voor zowel de feitelijke instanties als de Hoge Raad. Het fenomeen van de ‘digitale zitting’, ook een belangrijke ontwikkeling in het (fiscale) procesrecht, vergt een eigen bespreking en behandelen wij daarom in een separate bijdrage.¹²

In deze bijdrage behandelen wij achtereenvolgens ter achtergrond de overgang van KEI naar Digitale Toegang (paragraaf 2), de stand van zaken van digitaal procederen in belastingzaken in eerste en tweede aanleg en in cassatie (paragraaf 3) en recente ontwikkelingen in de praktijk en jurisprudentie rondom digitaal procederen (paragraaf 4). We sluiten af met een korte terugblik en enkele aanbevelingen (paragraaf 5).

2. Achtergrond: van KEI naar Digitale Toegang

Aanvankelijk was de digitalisering van de Rechtspraak neergelegd in het project Kwaliteit en Innovatie uit 2014 (“KEI”).¹³ Het KEI-project strekte zich uit tot civiel recht, strafrecht en bestuursrecht (inclusief belastingrecht). De ambities onder KEI waren hoog: op het automatiseren van interne werkprocessen van de Rechtspraak en het aan elkaar koppelen van interne werkprocessen met externe digitale toegankelijkheid.¹⁴ De planning was dat digitaal procederen in belastingzaken mogelijk zou worden vanaf 2018. Zo ver is het echter niet gekomen. Het KEI-project is in 2018 stilgelegd door toenmalig minister Dekker vanwege met name de uit de pan rijzende kosten en de te verstrekkende ICT-ambities.¹⁵

Wel heeft de zogenoemde KEI-wetgeving geleid tot aanpassingen in onder andere de Awb, op grond waarvan (verplicht) digitaal procederen van een wettelijke grondslag is voorzien.¹⁶

Na het falen van KEI kondigde de Raad voor de rechtspraak in 2018 een ‘reset’ aan van de voorgenomen digitaliseringssslag.¹⁷ Degelijkheid moest voorrang krijgen boven snelheid en het hoofddoel werd digitale toegankelijkheid voor rechtszoekenden en professionals. Een en ander heeft geleid tot het zogenoemde ‘Basisplan digitalisering civiel recht en bestuursrecht’.¹⁸ Onderdeel van dit plan is Digitale Toegang in rijksbelastingzaken.

2.1 Basisplan digitalisering civiel recht en bestuursrecht

Het Basisplan digitalisering civiel recht en bestuursrecht geeft invulling aan de digitaliseringsplannen in de genoemde rechtsgebieden. Het hoofddoel is: digitale toegankelijkheid bereiken van de Rechtspraak voor procespartijen en procesvertegenwoordigers.¹⁹ Het beoogde resultaat is om binnen een aantal jaren de uitwisseling van berichten en stukken tussen partijen, zaaksbetrokkenen en gerechten digitaal te laten plaatsvinden. Naast deze externe digitale toegankelijkheid van de rechtspraak, gaat het ook om interne digitalisering voor de medewerkers van de Rechtspraak via een zogenoemd digitaal werk-dossier.²⁰

Het Basisplan bevat een – hieronder opgenomen – schematisch overzicht van de belangrijkste onderdelen van de digitaliseringselementen: (zie figuur 1 op pagina 8)

De pijlen laten zien dat het – voor zover hier relevant – met name gaat om het digitale indienen en verstrekken (uitwisselen) van stukken in een zaak tussen de procesdeelnemers en de gerechten.

Het idee achter digitaal procederen ligt niet alleen in modernisering, maar ook in toegankelijkheid. Digitaliseren helpt om toegang tot de rechter laagdrempelig en eenvoudig te maken, waarbij niet digitaal vaardigen uiteraard niet uit het oog verloren (moeten) worden.²¹ De bedoeling is dat alle fases van de rechterlijke procedure de komende jaren worden gedigitaliseerd: van het indienen van het beroepschrift (starten van de rechtszaak), het versturen van berichten en de uitwisseling van stukken, tot het digitaal inzien van het zaaksdossier en de uitspraak.²²

11 Zie over veilig mailen met de rechtspraak in het Procesreglement bestuursrecht rechtbanken 2021, zoals luidend per 1 februari 2022 (zie *Stcr.* 2022, 1480) en de Procesregeling belastingkamers gerechtshoven 2022, per 1 maart 2022.

12 Deze bijdrage zal binnenkort in het *WFR* verschijnen.

13 Zie hierover verder in *WFR* 2018/28 en in *WFR* 2021/177.

14 Zie het interview met de heer Eddie Bongers, ‘Rechtspraak kiest voor eenvoud’, door F. Huijting-Mebius, *Advocatenblad* 16 januari 2020.

15 Zie de brief van Minister voor Rechtsbescherming Sander Dekker van 13 april 2018, *Kamerstukken* 2017/18, 29 279, nr. 420. Zie ook diverse nieuwsberichten, zoals <https://www.mr-online.nl/dekker-legt-digitalisering-rechtspraak-stil/>; <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2241989-digitalisering-rechtspraak-uitgelopen-op-drama-minister-moet-ingrijpen>.

16 Zie reeds de per 1 juli 2010 ingevoerde Wet elektronisch berichtenverkeer met de bestuursrechter (Wet elektronisch verkeer met de bestuursrechter, *Kamerstukken II* 2008/09, 31 867, nr. 1-4) en (voor het belastingrecht met name relevant) de KEI-wetgeving ingevoerd bij wet 13 juli 2016, *Stb.* 2016, 288, tot wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering en de Algemene wet bestuursrecht in verband met vereenvoudiging en digitalisering van het procesrecht.

17 Brief van de Raad voor de rechtspraak van 10 april 2018, via https://www.eerstekamer.nl/overig/20180413/brief_van_de_raad_voor_de_document/geraadpleegd_21_maart_2022.

18 Zie Basisplan digitalisering civiel recht en bestuursrecht, versie 1.0 (2019), via <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/basisplan-reset-digitalisering-civiel-en-bestuur-versie-1.0.pdf>.

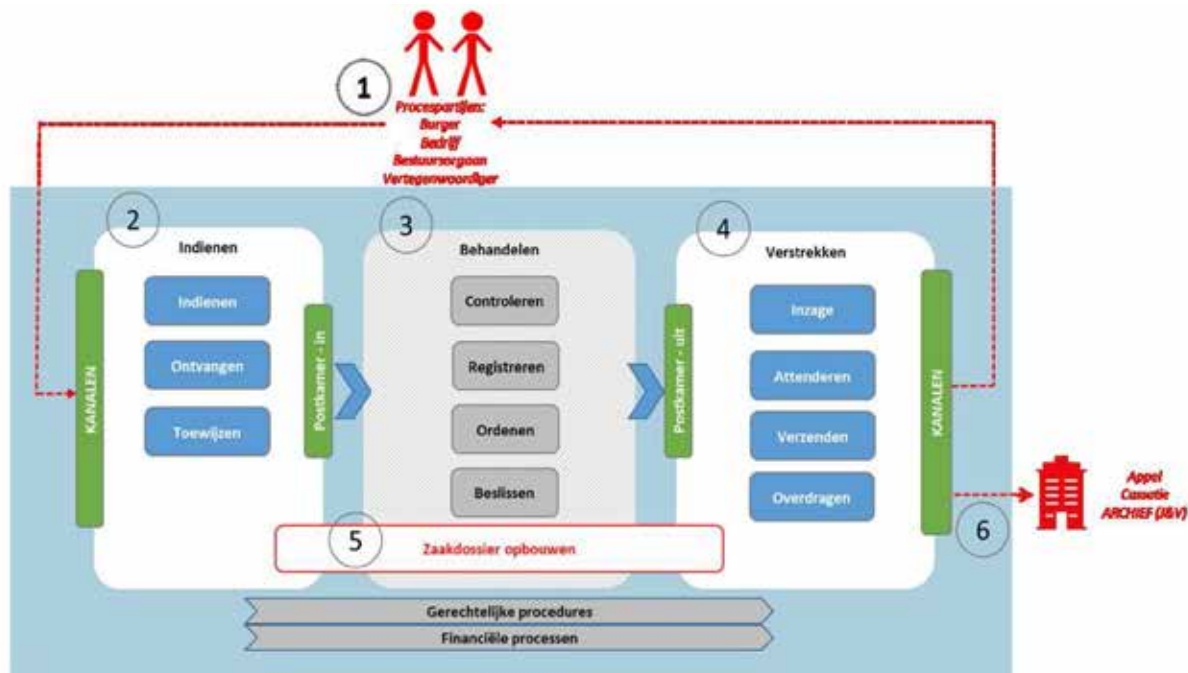
19 Basisplan digitalisering civiel recht en bestuursrecht, p. 4.

20 De interne digitale organisatie blijft verder buiten beschouwing. Zie hierover in het Basisplan o.a. p. 15 e.v.

21 Zie de Rechtspraak, Jaarplan 2023 (Rechtspraak maakt samenleving mogelijk), par. 2.3.1, ‘Digitale toegang tot de rechter’ en p. 3 en 7.

22 <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Rechtspraak-in-Nederland/digitalisering-rechtspraak>.

Figuur 1: Schets bedrijfsfuncties digitale toegankelijkheid rechtspraak (Basisplan digitalisering civiel recht en bestuursrecht, versie 1.0, p. 9)

2.2 Digitale Toegang en pilots in rijksbelastingzaken

Met het project Digitale Toegang zorgt de Rechtspraak de komende jaren voor 'eenvoudige digitale toegang voor alle rechtzoekenden en hun procesvertegenwoordigers in de rechtsgebieden civiel recht en bestuursrecht'.²³ Een overzicht van de stappen van digitale toegankelijkheid is weergegeven in een infographic van de Rechtspraak.²⁴ Het idee is om 'stapsgewijs, zorgvuldig en beheerst', gefaseerd voor de verschillende typen zaaksstromen, digitale toegang te realiseren.²⁵ Zo wordt er steeds een pilot uitgevoerd bij één gerecht voor vrijwillig digitaal procederen, die vervolgens bij een goed verloop wordt uitgerold bij andere gerechten.

Het project Digitale Toegang heeft dus geleid tot diverse pilots, waaronder de pilot voor digitaal procederen in belastingzaken bij Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden.²⁶ Deze is inmiddels succesvol gebleken en de mogelijkheid van

de digitale route is uitgerold naar rijksbelastingzaken bij alle gerechtshoven.²⁷

Verder is naar aanleiding van het project Digitale Toegang per 1 maart 2022 de procesregeling belastingkamers gerechtshoven uit 2014 vervangen door een nieuwe procesregeling ("Procesregeling belastingkamers gerechtshoven 2022").²⁸ Deze regeling voorziet in (nieuwe) definities en bepalingen voor digitaal procederen. De vervanging was ingegeven door onder andere de introductie van Digitale Toegang in rijksbelastingzaken bij de belastingkamers van de gerechtshoven. Ook het Procesreglement bestuursrecht rechtbanken 2021²⁹ evenals het Procesreglement van de Hoge Raad³⁰ bevatten bepalingen die specifiek gaan over digitaal procederen.

²³ Zie het nieuwsbericht van 17 maart 2022 via <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Raad-voor-de-rechtspraak/Nieuws/Paginas/Gerechtshof-Arnhem-Leeuwarden-start-pilot-Digitale-Toegang-rijksbelastingen.aspx>.

²⁴ Zie de Infographic bij het Basisplan in https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionImages/0135%20RVR%20infographic%20IVO_extern_DEF.jpg.

²⁵ Zie het nieuwsbericht van 1 juni 2021, 'Digitale toegang civiel recht en bestuursrecht krijgt vorm', via <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Raad-voor-de-rechtspraak/Nieuws/Paginas/Digitale-toegang-civiel-en-bestuur-krijgt-vorm.aspx>. Zie ook het Jaarplan 2023 van de Rechtspraak, p. 16-17.

²⁶ Zie par. 3.1.1.

²⁷ Nieuwsbericht van 30 januari 2023, 'Vanaf vandaag digitaal procederen in hoger beroep rijksbelastingen mogelijk', <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Raad-voor-de-rechtspraak/Nieuws/Paginas/Vanaf-vandaag-digitaal-procederen-in-hoger-beroep-rijksbelastingen-mogelijk.aspx>.

²⁸ Zie *Strct.* 2022, 3694, V-N 2022/13.17, het nieuwsbericht van de Rechtspraak van 25 februari 2022, <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Raad-voor-de-rechtspraak/Nieuws/Paginas/Nieuwe-procesregeling-bij-belastingkamers-gerechtshoven.aspx> (laatstelijk geraadpleegd 21 maart 2022) en het bericht 'Nieuwe procesregeling bij belastingkamers gerechtshoven' op <https://www.advocatenblad.nl/2022/02/25/nieuwe-procesregeling-bij-belastingkamers-gerechtshoven/>.

²⁹ Zie met name de definities in afd. 1.1 en afd. 1.2 over digitaal procederen (en andere vormen van elektronisch berichtenverkeer).

³⁰ Zie met name hoofdstuk 2, 'Het webportaal van de Hoge Raad' en hoofdstuk 5, 'Belasting- en bestuursrechtelijke zaken'.

3. Stand van digitaal procederen in belastingzaken

In ons *Weekblad*-artikel uit 2018 zijn we uitgebreid ingegaan op het verloop van de digitale procedure (van het indienen tot een beroepschrift tot aan de uitspraak), de nieuwe basis in wet- en regelgeving en praktische aandachtspunten.³¹ We zullen daarom hier vooral diverse relevante ontwikkelingen sindsdien belichten.

Van belang is dat het digitale aspect van het procederen hoofdzakelijk gaat over de wijze waarop stukken worden ingediend en kunnen worden ingezien. Het idee is dat digitaal procederen (i) de papieren envelop vervangt door een 'digitale postbus', waarlangs met en door de gerechten kan worden gecommuniceerd, en (ii) een digitaal dossier biedt, een soort digitale 'centrale vindplaats' van de stukken in het dossier (in plaats van mappen met papieren stukken).³² Procesmatig nieuw is dat de rechtspraak met de digitale route ook digitaal kan antwoorden en dat er een digitaal overzicht op één plek is van alle stukken in de zaak, hetgeen dus een toevoeging is ten opzichte van bijvoorbeeld e-mailen.³³

De procedure blijft voor wat betreft de proceshandelingen en -fases in de kern ongewijzigd ten opzichte van het verloop wanneer er via de papieren weg wordt geprocedeerd.

3.1 Uitgangspunt: van op papier naar digitaal

Digitaal procederen is op dit moment niet verplicht in belastingzaken bij rechtbanken en gerechtshoven. Noch voor burgers en ondernemingen, noch voor professionele partijen die hen bijstaan. De bedoeling is evenwel dat op termijn digitaal procederen in alle rechterlijke instanties de hoofdregel wordt.

Bij de invoering van de KEI-wetgeving is met de 'nieuwe' afd. 8.1.6a Awb ('Verkeer langs de elektronische weg met de bestuursrechter') voorzien in een wettelijke basis voor het uitgangspunt van digitaal instellen van beroep, digitale indiening van andere stukken en andere relevante re-

gels ten aanzien van het digitale verkeer met de rechter.³⁴ Meer in detail bevat deze nieuwe afdeling zes artikelen, met achtereenvolgens bepalingen over het verplicht digitaal instellen van beroep en het indienen van andere stukken (art. 8:36a Awb) en uitzonderingen voor bepaalde partijen (art. 8:36b Awb), een regeling over het tijdstip van ontvangst van digitale berichten door de bestuursrechter (art. 8:36c Awb), de elektronische handtekening (art. 8:36d Awb), beeld- of geluidsopnames als procesverbaal (art. 8:36e Awb) en een delegatiebepaling voor nadere regels over het elektronische verkeer met de bestuursrechter, het digitale systeem voor gegevensverwerking en de verschoonbaarheid van termijnoverschrijdingen bij verstoring van het systeem (art. 8:36f Awb³⁵).

De nieuwe afd. 8.1.6a is in werking getreden met ingang van 12 juni 2017, met uitzondering van de artikelen die zien op verplicht digitaal procederen (art. 8:36a, art. 8:36b en art. 8:36c lid 1 tweede volzin).³⁶ Inmiddels zijn (ook) laatstgenoemde artikelen wel in werking getreden voor de fiscale cassatieprocedure bij de Hoge Raad (zie hieronder). Voor het procederen bij rechtbanken en gerechtshoven is dat dus nog niet het geval.

3.1.1 Rechtbanken en gerechtshoven

Digitaal procederen in eerste en tweede aanleg is (voor zover reeds mogelijk) op dit moment op vrijwillige basis. De basis hiervoor is te vinden in de bestaande wet- en regelgeving waarin is voorzien in elektronisch verkeer met de bestuursrechter (zie het per 1 juli 2010 ingevoerde art. 8:40a Awb jo afd. 2.3 Awb). De mogelijkheid voor het digitaal indienen van beroepschriften en andere stukken is op grond van deze bepalingen afhankelijk van het antwoord op de vraag of de gerechten zelf de elektronische weg hebben opengesteld (zie art. 8:40a jo art. 2:15 lid 1 Awb). De gerechten waarbij digitaal procederen mogelijk is (zie hieronder) maken dus van deze mogelijkheid gebruik. Art. 8:40a Awb is destijds door de wetgever bedoeld als een aanvulling op – en nadrukkelijk geen vervanging van – de gebruikelijke praktijk van procederen op basis van papieren stukken.³⁷ Art. 8:40a Awb maakt ook geen onderscheid in het type indiener (professionele partij of natuurlijk persoon).

Nieuw per 30 januari 2023 is dat de mogelijkheid van digitaal procederen in Rijksbelastingzaken bestaat bij alle

31 Zie T.A. Cramwinckel & R.A. de Boer, 'Digitaal procederen in het belastingrecht: gevolgen voor de fiscale procespraktijk', *WFR* 2018/28, met o.a. par. 2 over het wettelijk kader van de fiscale procedure, par. 3 over de wettelijke basis van het digitaal procederen in het destijds ingevoerde art. 8:36a (e.v.) Awb, par. 4 over het verloop van de digitale procedure en par. 5 over de digitale uitwisseling van stukken.

32 Zie ook het interview met Beatrix den Boer, 'Digitaal procederen bij de Hoge Raad', van 14 februari 2020 via <https://www.nob.net/node/69643> en de toelichting van raadsheer Spek in het nieuwsbericht van 14 juli 2022 via <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Raad-voor-de-rechtspraak/Nieuws/Paginas/Digitaal-hogerberoep-werkt-zo-veel-makkelijker.aspx>.

33 Zie ook de toelichting van raadsheer Spek in het nieuwsbericht van 14 juli 2022 via <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Raad-voor-de-rechtspraak/Nieuws/Paginas/Digitaal-hogerberoep-werkt-zo-veel-makkelijker.aspx>.

34 Zie *Stb.* 2016, 288.

35 Zie in dit kader het Besluit elektronisch procederen (*Stb.* 2020, 410).

36 Zie *Stb.* 2017, 174.

37 Zie de memorie van toelichting bij de Wet elektronisch verkeer met de bestuursrechter, *Kamerstukken II* 2008/09, 31 867, nr. 3, p. 3.

belastingkamers van de gerechtshoven.³⁸ De pilot met digitaal procederen bij de belastingkamers van de gerechtshoven werd 'afgetrapt' bij Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden.³⁹ Vervolgens is deze mogelijkheid uitgebreid naar alle gerechtshoven. Uit cijfers van eind juni 2022 van de pilot bij Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden volgt dat de Belastingdienst in 100% van de gevallen digitaal stukken indient en belastingadviseurs, advocaten en burgers 30% van de hogerberoepschriften.⁴⁰ Inmiddels zal het laatstgenoemde percentage hoger liggen, vermoeden wij.

Er loopt sinds 13 februari 2023 tevens een pilot bij Rechtbank Noord-Nederland, waarmee de digitale toegang bij de rechtbank wordt getest en waar nodig verbeterd.⁴¹ Bij een succesvol verloop zullen ook de andere rechtbanken later dit jaar starten met de mogelijkheid van digitaal procederen in rijksbelastingzaken. Wanneer dat is uitgerold, kunnen burgers en professionals digitaal procederen in belastingzaken in zowel eerste als tweede aanleg.

De wettelijke basis voor het digitaal procederen in belastingzaken bij rechtbanken en gerechtshoven ligt dus (nog) niet in art. 8:36a Awb, maar vooralsnog in afd. 2.3 en art. 8:40a Awb.⁴² Opvallend is dat art. 3 lid 3 Procesregeling belastingkamers gerechtshoven 2022 de (nieuwe) art. 8:36a t/m 8:36g Awb van overeenkomstige toepassing verklaart op de partij die digitaal procedeert (verplicht of vrijwillig). Echter, zoals hierboven toegelicht, zijn niet al deze artikelen reeds in werking getreden voor de hogerberoepsprocedure. Bij eventuele tegenstrijdigheden of procedurele knelpunten zouden volgens ons deze nieuwe Awb-bepalingen dan ook niet kunnen worden tegengeworpen aan een partij. Zo zou bijvoorbeeld indiening van papieren stukken in een digitaal gevoerde procedure in voorkomende gevallen niet noodzakelijkerwijs tot niet-

ontvankelijkheid of buiten beschouwing laten van deze stukken moeten leiden.⁴³ Overigens laat de formulering "van overeenkomstige toepassing" reeds zien dat de bepalingen waarnaar wordt verwezen niet geheel letterlijk kunnen worden toegepast.⁴⁴

3.1.2 Hoge Raad

Voor wat betreft de fiscale cassatieprocedure is relatief nieuw dat per 15 april 2020 bij Koninklijk Besluit⁴⁵ art. 8:36a, art. 8:36b en art. 8:36c lid 1 tweede volzin Awb in werking zijn getreden, waardoor sindsdien digitaal procederen bij de Hoge Raad verplicht is geworden.

De verplichting tot digitaal procederen geldt niet voor iedereen. Digitaal indienen van het cassatieberoepschrift is op grond van 8:36a Awb verplicht voor partijen die beroepsmatig rechtsbijstand verlenen zoals advocaten en belastingadviseurs, voor bestuursorganen en voor rechtspersonen (hierna kortweg: professionele partijen).⁴⁶ Natuurlijke personen en verenigingen waarvan de statuten niet zijn opgenomen in een notariële akte hebben geen verplichting tot digitaal procederen (zie art. 8:36b lid 1 en 2 Awb).⁴⁷ Wanneer zij worden vertegenwoordigd door een professionele rechtsbijstandverlener geldt die verplichting echter wel (art. 8:36a lid 1 Awb).

Het voorgaande betekent dat burgers die zelf procederen kunnen blijven kiezen voor ofwel de papieren weg ofwel digitaal.⁴⁸

3.2 Samenvatting stand van zaken

Een en ander leidt tot het volgende overzicht van de mogelijkheden en verplichtingen om digitaal beroep in te stellen bij de belastingrechter in belastingzaken.

38 Zie het nieuwsbericht van 30 januari 2023, 'Vanaf vandaag digitaal procederen in hoger beroep rijksbelastingen mogelijk', <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Raad-voor-de-rechtspraak/Nieuws/Paginas/Vanaf-vandaag-digitaal-procederen-in-hoger-beroep-rijksbelastingen-mogelijk.aspx>.

39 Zie het nieuwsbericht van 17 maart 2022, 'Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden start pilot Digitale Toegang rijksbelastingen' via <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Raad-voor-de-rechtspraak/Nieuws/Paginas/Gerechtshof-Arnhem-Leeuwarden-start-pilot-Digitale-Toegang-rijksbelastingen.aspx>.

40 Nieuwsbericht 14 juli 2022 'Digitaal hoger beroep werkt zo veel makkelijker', via <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Raad-voor-de-rechtspraak/Nieuws/Paginas/Digitaal-hoger-beroep-werkt-zo-veel-makkelijker.aspx>.

41 Zie het nieuwsbericht van 30 januari 2023, 'Vanaf vandaag digitaal procederen in hoger beroep rijksbelastingen mogelijk', <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Raad-voor-de-rechtspraak/Nieuws/Paginas/Vanaf-vandaag-digitaal-procederen-in-hoger-beroep-rijksbelastingen-mogelijk.aspx>.

42 In art. 1.1 en 1.8 Procesreglement bestuursrecht rechtbanken 2021 wordt onder 'verplicht digitaal procederen' verstaan het digitaal procederen indien dat op grond van afd. 8.1.6A Awb verplicht is. Onder 'vrijwillig digitaal procederen' wordt verstaan het digitaal procederen indien dat niet op grond van afd. 8.1.6A Awb verplicht is. Er wordt geen andere wettelijke basis genoemd.

43 Zie over herstel van verzuimen en verschoonbare termijnoverschrijdingen par. 4.1.4.

44 Zie de Aanwijzingen voor de regelgeving, Aanwijzing 3.32 over de terminologie "van (overeenkomstige) toepassing" in (<https://www.kcbr.nl/beleid-en-regelgeving-ontwikkelen/aanwijzingen-voor-de-regelgeving>).

45 Zie *Stb.* 2020, 99 met de inwerkingtreding van o.a. art. 8:36a, art. 8:36b en 8:36c lid 1 tweede zin Awb. Zie ook de nieuwsberichten van TaxLive (<https://www.taxlive.nl/nl/documenten/vn-vandaag/digitaal-procederen-in-fiscale-cassatieprocedures-vanaf-15-april-2020/>) en van de Hoge Raad (<https://www.hogeraad.nl/actueel/nieuwsoverzicht/2020/maart/15-april-digitaal-procederen-belastingkamer/>, laatstelijk geraadpleegd 20 februari 2023).

46 MvT, *Kamerstukken II* 2014/15, 34 059, nr. 3, p. 34-36.

47 Er zijn nog enkele andere uitzonderingen, zoals voor buitenlandse rechtspersonen. Zie verder *WFR* 2018/28, par. 3.2 en 3.3 en zie de Nota van Toelichting bij art. 7 Besluit elektronisch procederen (*Stb.* 2020, 410).

48 Zie ook <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Rechtspraak-in-Nederland/digitalisering-rechtspraak>.

Figuur 2: Overzicht mogelijkheden en verplichting tot digitaal procederen in belastingzaken (stand begin 2023)

Procederen in belastingzaken	Rechtbanken	Gerechtshoven	Hoge Raad
Professionele partijen	➤ Mogelijk bij Rechtbank Noord-Nederland als pilot (per 13 februari 2023)	➤ Mogelijk bij alle belastingkamers van de gerechtshoven (per 30 januari 2023)	➤ Verplicht (per 15 april 2020)
Natuurlijke personen	➤ Mogelijk bij Rechtbank Noord-Nederland als pilot (per 13 februari 2023)	➤ Mogelijk bij alle belastingkamers van de gerechtshoven (per 30 januari 2023)	➤ Mogelijk (per 15 april 2020)
Wettelijke basis	➤ Art. 8:40a jo afd. 2.3 Awb ➤ Afd. 8.1.6.a Awb met uitzondering van art. 8:36a, 8:36b, 8:36c lid 1 tweede volzin Awb	➤ Art. 8:40a jo afd. 2.3 Awb ➤ Afd. 8.1.6.a Awb met uitzondering van art. 8:36a, 8:36b, 8:36c lid 1 tweede volzin Awb	➤ Afd. 8.1.6.a Awb

Vooralsnog is digitaal procederen dus een mogelijkheid en nog geen verplichting (behalve voor professionele partijen bij de Hoge Raad). Er is nog niets bekend over de geplande inwerkingtreding van art. 8:36a (e.v.) Awb voor de procedure bij de belastingkamers van rechtbanken en gerechtshoven.

4. Recente ontwikkelingen in de procedure bij digitaal procederen

In deze paragraaf bespreken we capita selecta van de ontwikkelingen in het kader van het digitaal procederen in belastingzaken.

4.1 Digitale procedure bij rechtbanken en gerechtshoven

4.1.1 Indienen van een digitaal (hoger) beroepschrift

Een digitale procedure start met het digitaal indienen van een (hoger)beroepschrift via een beveiligd webportaal (“Mijn Rechtspraak”). Op dit portaal kan worden ingelogd met DigiD (burger), een advocatenpas (advocaat) of eHerkenning (bijv. rechtspersonen, belastingadviseurs, Belastingdienst). Het is aan te raden bij technische inlogproblemen een screenshot te maken.⁴⁹ Na indiening van het (hoger)beroepschrift volgt een ontvangstbevestiging.⁵⁰ Voor zover deze (nog) niet kan worden gedownload⁵¹ uit het digitale dossier, is deze te vinden bij de verstuurd berichten. Het lijkt ons verstandig (zeker bij eventuele technische problemen) een screenshot te maken.

Een beroepschrift dient te worden ondertekend (art. 6:5 lid 1 Awb). Volgens art. 8:36d lid 2 Awb geldt dat, indien het processtuk wordt ingediend via het webportaal, geen

handtekening nodig is. Die digitale indiening kwalificeert als ondertekening.⁵²

4.1.2 Indienen van documenten

Vervolgens kunnen documenten worden ingediend, die worden toegevoegd aan het digitaal dossier.⁵³ De Q&A op de website van de Rechtspraak voorziet in de antwoorden op veelgestelde vragen hierover, waarvan hierna enkele praktische zaken worden belicht.⁵⁴ Op Mijn Rechtspraak kunnen stukken met een omvang tot 25 MB worden geüpload. Verschillende stukken moeten als afzonderlijke documenten worden geüpload. De te uploaden stukken moeten in principe van het bestandstype pdf/a zijn, waarbij een uitleg beschikbaar is over hoe Word- of Exceldocumenten naar dit bestandstype kunnen worden omgezet. Het lijkt op dit moment niet mogelijk om andere bestandstypen, zoals audio of video, te uploaden. Dergelijke bestanden kunnen, op traditionele wijze op bijvoorbeeld een USB-stick (al dan niet beveiligd met een wachtwoord)⁵⁵ per post of per koerier worden toegestuurd.⁵⁶ Over de indieningswijze kan ook contact worden gezocht met de griffie.

Kunnen digitaal ingediende stukken worden ingetrokken? Het is niet ondenkbaar dat vergissingen kunnen worden gemaakt bij het uploaden van een document, bijvoorbeeld als per ongeluk een verkeerde versie van een stuk wordt aangevinkt, als een stuk wordt geüpload bij gevoegde zaken maar wordt gelinkt aan een verkeerd jaar, of als een stuk wordt geüpload in een andere zaak dan bedoeld. Dit is een aandachtspunt, want het is (nog) niet mogelijk om een digitaal ingediend stuk zelf te verwijderen of in te trekken

49 Vgl. ABRvS 6 augustus 2018, ECLI:NL:RVS:2018:2614, AB 2018/362, m.nt. Albers, waarin belanghebbende met schermafbeeldingen wist te bewijzen dat zijn beroepschrift omwille van technische redenen door een verstoring in het digitale systeem van de Rechtspraak niet tijdig was ingediend en sprake was van een verschoonbare termijnoverschrijding.

50 Zie art. 1.13 Procesreglement bestuursrecht rechtbanken 2021 over ontvangstbevestigingen en kennisgevingen.

51 Bij het webportaal van de Hoge Raad kunnen ontvangstbevestigingen worden gedownload, zie par. 4.2.2.1.

52 Zie ook art. 5 lid 2 Besluit elektronisch procederen (Stb. 2020, 410).

53 Zie art. 1.12 Procesreglement bestuursrecht rechtbanken 2021.

54 Zie de Q&A over digitaal procederen op <https://www.rechtspraak.nl/Voor-advocaten-en-juristen/Reglementen-procedures-en-formulieren/Paginas/veelgestelde-vragen-digitaal-procederen.aspx#b9c05aaa-c497-42d4-b941-8c47fb19461b1b78849f-5763-4052-8028-fc218c7b880774>.

55 Bijv. in de hofzaak voorafgaande aan HR 10 februari 2023, ECLI:NL:HR:2023:204 (Hof Amsterdam 4 januari 2022, ECLI:NL:GHAMS:2022:4, V-N 2022/31.21.11) waren processtukken overgelegd via een USB-stick.

56 Zie art. 1.14 Procesreglement bestuursrecht rechtbanken 2021.

(net zoals een per post ingestuurd stuk niet kan worden ‘teruggehaald’). In het geval een stuk moet worden gewijzigd of ingetrokken, dient een bericht te worden gestuurd via Mijn Rechtspraak met een wijziging van het vorige bericht, of contact te worden gezocht met de rechtbank of het gerechtshof met het verzoek om het onjuiste stuk als herroepen te beschouwen uit het digitale dossier.⁵⁷

4.1.3 Kennisgevingen per e-mail bij nieuwe berichten en stukken

Naar één zelf doorgegeven e-mailadres bij het indienen van de zaak stuurt de Rechtspraak een kennisgeving bij nieuwe ontwikkelingen in de zaak. De kennisgeving bevat geen inhoudelijke informatie over de zaak, maar enkel het zaaknummer. De nieuwe ontwikkeling kan bijvoorbeeld inhouden dat er een zitting is gepland. Volgens art. 8:36c lid 2 Awb geldt een bericht als ‘ontvangen’ op het moment dat het gerecht een bericht stuurt buiten het digitale systeem, zoals het versturen van een kennisgeving aan het opgegeven e-mailadres.⁵⁸ De verzending is dus in principe bepalend, niet de ontvangst daarvan. Het is dus van belang om een juist e-mailadres door te geven voor de kennisgevingen en waar nodig aan te passen.⁵⁹

Overigens valt op dat er voor het ontvangen van kennisgevingen enkel één e-mailadres kan worden doorgegeven. In sommige situaties kan het volgens ons handig zijn om een kennisgeving op meerdere e-mailadressen te ontvangen, bijvoorbeeld die van zowel de belastingplichtige als zijn gemachtigde of die van meerdere bij een zaak betrokken teamleden. Dat zou dus een praktische toevoeging kunnen zijn voor het webportaal.⁶⁰

4.1.4 Over (verschoonbare) termijnoverschrijdingen

In onze bijdrage uit 2018 zijn we uitgebreid ingegaan op technische verstoringen en (verschoonbare) termijnoverschrijdingen in het kader van het digitaal procederen,⁶¹ evenals de (nog steeds geldende) “Oriëntatiepunten verschoonbare termijnoverschrijding” van de Rechtspraak.⁶²

Een nieuwe ontwikkeling is dat het per 1 januari 2021 geldende Besluit elektronisch procederen (Bep)⁶³ een regeling bevat in het kader van verschoonbare termijnoverschrijdingen.⁶⁴ Deze regeling, die is neergelegd in art. 8 Bep, houdt kort gezegd in dat als op de laatste dag de termijn voor indiening een niet aan de indiener van het stuk toerekenbare verstoring plaatsvindt in het webportaal, een daardoor veroorzaakte overschrijding van de termijn verschoonbaar is als het bericht uiterlijk wordt ingediend op de eerstvolgende dag na de dag waarop de indiener ermee bekend had kunnen zijn dat de verstoring is verholpen.⁶⁵ De gedachte achter de bepaling is gestoeld op rechtszekerheid: een partij die elektronisch procedeert (vrijwillig of verplicht) moet erop kunnen vertrouwen dat zij gebruik kan maken van het digitale systeem.⁶⁶ Het was dus bedoeld als een soort praktische handreiking⁶⁷ en nadrukkelijk niet als een inperking van de (mogelijke redenen voor) verschoonbaarheid van termijnoverschrijdingen.

Art. 8 Bep heeft een specifieke reikwijdte: het is toegespitst op verstoringen, die de indiener niet zijn aan te rekenen en die plaatsvinden op de laatste dag van de indieningstermijn. Deze bepaling is dus concreter geformuleerd dan art. 6:11 Awb, dat een algemene regeling treft voor verschoonbare termijnoverschrijdingen. Art. 8 Bep doet volgens ons daarom – ook in situaties waarin er digitaal wordt geprocedeerd – niet af aan de gelding van art. 6:11 Awb.⁶⁸ Overigens is art. 6:11 Awb toegespitst op beroepschriften, en dus niet op overige in een procedure ingediende stukken, maar voor verschoonbare termijnoverschrijdingen bij digitale overige stukken treft art. 8:36a lid 7 Awb een voorziening. Deze bepaling, waarbij het gaat om de vraag of de indiener redelijkerwijs niet in verzuim is, heeft dus een ruimere strekking dan art. 8 Bep. Bij eventuele tegenstrijdigheden doet art. 8 Bep volgens ons

57 Vgl. in de Q&A van het digitale dossier bij de Hoge Raad, Deel 1 Algemeen, vraag 1.4.4 (<https://www.hogeraad.nl/digitaal-procederen/veelgestelde-vragen-en-instructies/>).

58 Zie ook art. 1.13 Procesreglement bestuursrecht rechtbanken 2021.

59 Zie over kennisgevingen in *WFR* 2018/28, par. 5.2. Zie art. 1.13 Procesreglement bestuursrecht rechtbanken 2021 over ontvangstbevestigingen en kennisgevingen.

60 Overigens bestaat in bijv. Outlook de mogelijkheid om een regel in te stellen waardoor berichten automatisch naar een of meer andere e-mailadressen worden doorgestuurd.

61 *WFR* 2018/28, par. 5.3.

62 Zie <https://www.rechtspraak.nl/Voor-advocaten-en-juristen/Reglementen-procedures-en-formulieren/Bestuursrecht> met de link naar “Oriëntatiepunten verschoonbare termijnoverschrijding digitaal procederen bestuursrecht” – geldig per 12 juni 2017.

63 Zie Besluit elektronisch procederen (*Stb.* 2020, 410). Uit de Nota van Toelichting, p. 5 volgt dat de regels uit het Bep gelden voor digitaal procederen zowel op vrijwillige basis (ex art. 8:40a jo art. 2:15 Awb) als op verplichte basis (ex art. 8:36a Awb). Het Bep is van toepassing op het langs elektronische weg procederen bij de rechtbanken, de gerechtshoven en de Hoge Raad (art. 1).

64 Overigens stond art. 8 Bep ook al in de voorloper van het Bep, namelijk in het Besluit digitalisering burgerlijk procesrecht en bestuursprocesrecht. Art. 8:36f lid 1 Awb voorziet in een delegatiebepaling om nadere regels te geven voor de verschoonbaarheid van termijnoverschrijdingen wegens verstoring van het digitale systeem voor gegevensverwerking van de rechterlijke instanties of van de toegang tot dit systeem.

65 Zie bijv. Hof Den Haag 24 november 2021, ECLI:NL:GHDHA:2021:2496 (verschoonbare termijnoverschrijding) en Rb. Zeeland-West-Brabant 15 juli 2022, ECLI:NL:RBZWB:2022:3886 (geen verschoonbare termijnoverschrijding).

66 Zie de toelichting op art. 8 in de Nota van Toelichting bij het Besluit elektronisch procederen, p. 20.

67 Zie Hof Den Haag 24 november 2021, ECLI:NL:GHDHA:2021:2496.

68 Vgl. *T&C Awb*, commentaar bij art. 8 Bep: “Dat sprake kan zijn van verschoonbare termijnoverschrijding volgt ten aanzien van beroepschriften strikt genomen reeds uit art. 6:11 Awb en ten aanzien van overige stukken die in een procedure worden ingediend uit art. 8:36a lid 7 Awb.”

dan ook niet af aan de gelding van art. 8:36a lid 7 Awb, zeker gezien de doelstellingen van art. 8 Bep (rechtszekerheid en betrouwbaarheid van het digitale systeem).

4.1.5 *Uitwisselen van stukken en 10-dagenstuk*

Art. 8:58 Awb bepaalt dat partijen tot 10 dagen voor de zitting nadere stukken kunnen indienen ('10-dagenstuk'). Bij een latere indiening van stukken is het aan de beoordeling van de rechter of de stukken (toch) worden toegelaten. Als het webportaal 10 dagen voor de zitting zou sluiten, zou een digitaal procederende partij in de dagen voor de zitting geen stukken meer kunnen indienen via de digitale weg. Het webportaal blijft evenwel open. Voor (relatief) *last minute* digitaal ingediende stukken zal dezelfde beoordelingsmaatstaf van de goede procesorde gelden als wanneer deze stukken op papier ingediend worden.⁶⁹ Verder regelt het Procesreglement bestuursrecht rechtbanken 2021 dat partijen die kort voor de zitting nieuwe digitale stukken indienen deze stukken op papier moeten meenemen naar de zitting voor de wederpartij en de rechter.⁷⁰ Dat is dus een praktisch aandachtspunt bij laat ingediende digitale stukken.

4.1.6 *Geheime stukken*

Op grond van art. 8:29 Awb kunnen partijen, indien daarvoor gewichtige redenen zijn, weigeren om stukken over te leggen of de belastingrechter verzoeken om beperkte kennisname. De belastingrechter beslist over dergelijke geheimhoudingsverzoeken (art. 8:29 lid 3 Awb). Met het oog op de digitale procedure rijst de vraag hoe dit uitwerkt bij indiening van stukken via het webportaal. Wanneer stukken waarbij een art. 8:29-verzoek wordt gedaan simpelweg worden opgenomen in het digitale dossier, is geheimhouding niet gewaarborgd. Vooralsnog lijken er geen specifieke technische voorzieningen beschikbaar om een geheim te houden stuk separaat te houden van het integrale digitale dossier.⁷¹ Zolang afzonderlijke voorzieningen nog niet gereed zijn, is het nodig om deze stukken separaat op papier in te dienen.⁷² Wanneer de geheimhoudingskamer positief beslist op het geheimhoudingsverzoek, komen dergelijke geheime stukken niet in het digitale dossier. Wel komt in het digitale dossier een melding dat er geheime stukken bij de rechtbank zijn ingediend. Op die manier raakt de andere procespartij ervan op de hoogte dat sprake is van een art. 8:29 Awb-situatie.

69 Zie HR 1 oktober 2004, ECLI:NL:HR:2004:AR3099, BNB 2005/151 en HR 3 februari 2006, ECLI:NL:HR:2006:AV0821, BNB 2006/204. Zie ook art. 2.16 Procesreglement bestuursrecht rechtbanken 2021.

70 Art. 2.16 lid 2 Procesreglement bestuursrecht rechtbanken 2021.

71 Volgens de wetgever zou hiermee rekening worden gehouden (MvT, p. 33 en p. 108: "(...) het digitale systeem van de rechtspraak technisch zo wordt vormgegeven dat beperkte kennisname gewaarborgd is").

72 Zie art. 2.8 en 2.9 Procesreglement bestuursrecht rechtbanken 2021 en art. 4 Procesregeling belastingkamers gerechtshoven 2022.

Op de uitspraak komen we verderop terug (par. 4.2.6).

4.2 *Gang van zaken bij digitaal procederen bij de Hoge Raad*

Zoals vermeld (par. 3.1), is het sinds 15 april 2020 mogelijk – en voor bepaalde partijen verplicht – om digitaal te procederen bij de belastingkamer van de Hoge Raad in zaken waarin cassatieberoep wordt ingesteld tegen uitspraken die zijn gedaan op of na die datum.⁷³ Digitaal procederen in de fiscale cassatieprocedure is verplicht voor beroepsmatige rechtsbijstandsverleners (bijv. advocaten, belastingadviseurs), bestuursorganen en niet-natuurlijke personen. Voor natuurlijke personen en bepaalde kleine verenigingen, die niet worden vertegenwoordigd door een derde die beroepsmatig rechtsbijstand verleent, geldt er geen verplichting: deze partijen kunnen kiezen of zij op papier procederen of digitaal op vrijwillige basis.

4.2.1 *Digitaal indienen van cassatieberoepschrift*

Met de inwerkingtreding van verplicht digitaal procederen bij de Hoge Raad voor bepaalde partijen moet het beroepschrift in cassatie op de juiste – namelijk digitale – wijze worden ingediend.⁷⁴ Dit gaat wel eens mis, zoals (voor zover ons bekend voor het eerst) aan bod kwam in het arrest van de Hoge Raad van 18 september 2020.⁷⁵ De zaak ging om een beroepsmatig optredende rechtsbijstandverlener die zijn beroepschrift in cassatie tegen een hofuitspraak van 20 april 2020 ten onrechte niet via het webportaal van de Hoge Raad had ingediend, maar via de fax. De griffier van de Hoge Raad had vervolgens de indiener van het beroepschrift verzocht om binnen twee weken het beroepschrift in cassatie via het webportaal van de Hoge Raad in te dienen, maar de indiener had daaraan geen gevolg gegeven. Om die reden heeft de Hoge Raad het beroep in cassatie op grond van art. 8:36a lid 5 Awb niet-ontvankelijk verklaard. Inmiddels zijn er meerdere arresten gewezen over de niet-ontvankelijkheid bij ten onrechte niet digitaal ingediende beroepschriften.⁷⁶

De omgekeerde situatie heeft zich in de rechtspraak ook voorgedaan. In het arrest van de Hoge Raad van 19 maart 2021 had de belanghebbende op digitale wijze cassatieberoep ingesteld, terwijl dat schriftelijk had gemoeten.⁷⁷ Het

73 *Stb.* 2020, 99.

74 Bij een niet-digitaal ingediend beroepschrift waar dat wel had gemoeten biedt de belastingrechter de mogelijkheid om dit verzuim te herstellen, zie art. 8:36a lid 5 Awb.

75 HR 18 september 2020, ECLI:NL:HR:2020:1418, BNB 2020/158.

76 Zie bijv. HR 17 september 2021, ECLI:NL:HR:2021:1331, V-N 2021/40.22.2, HR 16 september 2022, ECLI:NL:HR:2022:1220, V-N 2022/44.22.1, HR 20 januari 2023, ECLI:NL:HR:2023:56, V-N 2023/8.19.1 en HR 10 maart 2023, ECLI:NL:HR:2023:378. Zie bijv. HR 19 maart 2021, ECLI:NL:HR:2021:393 en HR 19 maart 2021, ECLI:NL:HR:2021:394 over de niet-ontvankelijkheid van een onterecht niet digitaal ingediend cassatieberoepschrift door een rechtspersoon (bv), en door een stichting in HR 19 maart 2021, ECLI:NL:HR:2021:395, HR 11 juni 2021, ECLI:NL:HR:2021:874.

77 HR 19 maart 2021, ECLI:NL:HR:2021:1404.

cassatieberoep was namelijk gericht tegen een hofuitspraak van 9 april 2020, dus nog net vóór de inwerkingtreding van art. 8:36a Awb. De indiener van het beroepschrift kreeg de mogelijkheid om het verzuim te herstellen, maar herstel heeft niet tijdig plaatsgevonden. De Hoge Raad heeft daarom het beroep in cassatie op grond van art. 6:6 Awb niet-ontvankelijk verklaard.

4.2.2 Procedureverloop bij digitaal procederen en webportaal

Het procedureverloop van een digitale cassatieprocedure start met de digitale indiening van het cassatieberoepschrift (art. 29 AWR jo art. 8:36a Awb⁷⁸) en verloopt in praktisch opzicht op hoofdlijnen op vergelijkbare wijze als hierboven beschreven in eerste en tweede aanleg. Zo bestaat er via het beveiligde webportaal van de Hoge Raad (“Mijn Zaak Hoge Raad”) een digitaal dossier, waarop kan worden ingelogd met DigiD (natuurlijke personen), de advocatenpas (advocaten) of eHerkenning (voor anderen). Partijen hebben 24/7 toegang tot het webportaal, waarvan gebruikers met name het gebruiksgemak en de betrouwbaarheid waarderen.⁷⁹ In het digitale dossier kunnen partijen stukken inzien, toevoegen, uitwisselen en downloaden. Bij een wijziging in het digitale dossier worden partijen op de hoogte gebracht met een kennisgeving die per e-mail wordt toegestuurd.

Het webportaal van de Hoge Raad is niet alleen beschikbaar voor het digitaal procederen, maar ook voor het indienen van schriftelijke opmerkingen in belastingzaken in de prejudiciële procedure bij de Hoge Raad.⁸⁰

De Hoge Raad heeft een uitgebreide algemene Q&A opgesteld over het gebruik van het webportaal, evenals instructievideo's en screenshots met voorbeelden van het webportaal.⁸¹ In de Q&A's wordt bijvoorbeeld informatie gegeven over het digitale dossier (zie vragen onder par. 1.2 in de Q&A), het plaatsen van berichten en documenten (onder 1.3), ontvangstbevestigingen en kennisgevingen (onder 1.4 en 1.5), privacyaspecten (onder 1.7) en techni-

sche zaken (onder 1.7 en 1.8). Griffierecht voor een fiscale cassatieprocedure wordt niet online via het webportaal betaald, maar bericht hierover volgt – opvallend genoeg – nog traditioneel op papier.⁸² Op enkele praktische punten uit de Q&A gaan we kort in.

4.2.3 Ontvangsttijdstip en ontvangstbevestiging

Van elk ingediend bericht of stuk via het webportaal ontvangt de indiener een ontvangstbevestiging.⁸³ Deze is te downloaden in het digitale dossier. Het tijdstip van ontvangst van stukken is het tijdstip waarop deze in het webportaal van de Hoge Raad geheel zijn ontvangen (zie art. 8:36c lid 1 Awb),⁸⁴ hetgeen wordt vermeld op de ontvangstbevestiging. Aandachtspunt is dat het ontvangstmoment dus niet het startmoment is waarop de indiener begint met verzenden van het stuk. Zeker bij omvangrijke stukken of bij meerdere in te dienen stukken en een naderend einde van de indieningstermijn is het dus van belang om het digitaal indienen tijdig af te ronden.

4.2.4 Kennisgevingen (“notificaties”)

Bij het inloggen op het webportaal kan in het aangemaakte profiel een e-mailadres worden doorgegeven waaraan kennisgevingen (de Q&A spreekt van ‘notificaties’) worden toegestuurd bij ontwikkelingen in het digitale dossier. Bij advocaten is dit e-mailadres in principe hetzelfde als het bij de NOVA geregistreerde e-mailadres.⁸⁵ Notificatiemails kunnen ook worden uitgezet, maar dan is het wel van belang om zelf actief kennis te nemen van het portaal om alsnog op de hoogte te blijven van ontwikkelingen.

4.2.5 Pro-forma-beroep in cassatie instellen

Een procespartij kan – bijvoorbeeld om praktische redenen waarbij meer tijd nodig is voor de motivering – een zogenoemd ‘pro-forma’-beroep instellen. Dat wil zeggen dat hij tijdig een beroepschrift indient dat voldoet aan alle eisen van art. 6:5 Awb, behalve de gronden van het beroep (art. 6:5 lid 1 letter d Awb). Indien een partij digitaal pro-forma-cassatieberoep wil instellen, kan dat in het webportaal onder het kopje “Belasting / Bestuursrecht” bij “Beroepschrift indienen”, waarbij wordt aangevinkt om beroep in cassatie in te stellen. Bij “Motivering beroepschrift in cassatie” moet dan worden aangevinkt “Volgt later”.⁸⁶ Vervolgens krijgt de indiener van de griffie gelegenheid om het verzuim te herstellen (d.w.z. de motivering aan te vullen) op grond van art. 6:6 Awb.⁸⁷

78 Zie ook de Q&A van de Hoge Raad over fiscale cassatieprocedures (par. 4.2.8, Deel 4 via <https://www.hogeraad.nl/digitaal-procederen/veelgestelde-vragen-en-instructies/>). Een partij die niet verplicht digitaal procedeert kiest voor digitaal procederen door een bericht of document in het webportaal in te dienen (zie Procesreglement Hoge Raad, par. 5.1.2.3.)

79 Aldus de Hoge Raad op basis van evaluaties onder gebruikers (zie <https://www.hogeraad.nl/actueel/nieuwsoverzicht/2020/maart/15-april-digitaal-procederen-belastingkamer/>).

80 Zie <https://www.hogeraad.nl/digitaal-procederen>.

81 Zie de diverse Q&A's via <https://www.hogeraad.nl/digitaal-procederen/veelgestelde-vragen-en-instructies/>. Deel 1 gaat over het gebruik van het webportaal van de Hoge Raad in het algemeen (versie 6.3 d.d. 15 december 2022). Deel 4 gaat over het gebruik van het webportaal in belasting- en bestuursrechtelijke zaken (versie 6.1 d.d. 5 augustus 2021). De antwoorden op veelgestelde vragen zijn bedoeld als een hulpmiddel en zij ‘veranderen niets aan de toepasselijke wet- en regelgeving’.

82 Zie de Q&A Deel 4, par. 4.2.5.

83 Zie ook de Q&A Deel 1, par. 1.5.

84 Art. 8:36c lid 1 tweede volzin Awb is voor de fiscale cassatieprocedure in werking getreden per 15 april 2020 (*Stb.* 2020, 90).

85 Zie de Q&A Deel 1, par. 1.6. Hier staan ook vragen en antwoorden over notificaties in situaties waarin een advocaat een ander heeft gemachtigd voor Mijn Zaak Hoge Raad.

86 Zie Q&A Deel 4, par. 4.3.6.

87 In de procesreglementen staat uitgewerkt hoe gerechten omgaan met art. 6:6 Awb. Zie het Procesreglement Hoge Raad, par. 5.1.2.9, waarin staat dat de griffier bij een verzuim een hersteltermijn gunt.

Indien een cassatieberoepschrift weliswaar terecht op digitale wijze is ingediend (zie par. 4.2.1), maar aan dat beroepschrift zelf een gebrek kleeft in het licht van art. 6:5 Awb, kan het beroepschrift niet-ontvankelijk worden verklaard. Dit speelde in het arrest van 10 maart 2023.⁸⁸ De gemachtigde van belanghebbende had – terecht op digitale wijze – een *pro-forma*-cassatieberoepschrift ingediend. Echter, de motivering was niet tijdig (digitaal) aangevuld, terwijl de griffie wel de mogelijkheid had geboden het verzuim te herstellen. De Hoge Raad verklaarde daarom het cassatieberoepschrift niet-ontvankelijk op de voet van art. 6:6 Awb.⁸⁹

Tot slot is van belang dat op digitale wijze een uitstelverzoek kan worden ingediend (bijv. om de motivering aan te vullen bij een *pro-forma*-beroepschrift), namelijk in het digitale dossier via de knop “Bericht opstellen”, waarbij uit de lijst met mogelijke proceshandelingen kan worden gekozen voor de optie “Vraagt uitstel”. Vervolgens zullen berichten vanuit het gerecht weer in het digitale dossier worden geplaatst.

4.2.6 De uitspraak

Art. 29e AWR schrijft voor dat de Hoge Raad schriftelijk uitspraak doet. Voor partijen die digitaal procederen, wordt de uitspraak van de Hoge Raad – althans een afschrift daarvan⁹⁰ – in het webportaal geplaatst.⁹¹ Dit geldt overigens ook voor de uitspraken van rechtbanken en gerechtshoven.⁹² Indien een partij op papier procedeert, zal de uitspraak aan hem per post worden toegezonden. De partij die digitaal procedeert, zal de uitspraak dan in principe sneller tot zijn beschikking hebben, want de postbezorging zal doorgaans een dag duren, terwijl het digitale afschrift gelijk op de dag van de uitspraak in het webportaal wordt geplaatst.

Kortom, digitaal procederen heeft praktische voordelen en in de praktijk wordt hierop ook positief gereageerd.⁹³ Het scheelt printen en papieren dossiers, bij digitale verzending van stukken worden problemen⁹⁴ met papieren postbezorging en per koerier vermeden (hoewel technische verstoringen en belemmeringen uiteraard een aandachtspunt blijven), de uitspraak komt op diezelfde dag in het webportaal beschikbaar, processtukken zijn op één plaats toegankelijk, alle correspondentie van de gerechten (ook met de Belastingdienst) wordt in het webportaal geplaatst en toegang tot het digitale dossier is tijd- en plaatsafhankelijk. Anderzijds moet uiteraard voldoende rekening worden gehouden met technische mogelijkheden van procespartijen, eventuele verstoringen in de techniek, tijdig uploaden bij grote of vele stukken en is van belang dat kennisgevingen de partijen daadwerkelijk bereiken.

5. Afronding

Bij wijze van terugblik en vooruitblik sluiten wij af met de volgende punten:

1. Na de stopzetting van het KEI-project in 2018 is het verstandig dat de invoering van digitale procesvoering in fiscale zaken gefaseerd en stapsgewijs verloopt: verplicht digitaal procederen bij de Hoge Raad vanaf 15 april 2020, vrijwillig digitaal procederen bij alle gerechtshoven vanaf 30 januari 2023 en een pilot voor digitaal procederen bij de Rechtbank Noord-Nederland vanaf 13 februari 2023. Dit biedt gelegenheid om gaandeweg de procedure – waar nodig – bij te stellen, gelet op (o.a.) de eisen van de goede procesorde, en om passende oplossingen te implementeren voor praktische problemen, voordat digitaal procederen verder zal worden uitgerold.
2. Een voorbeeld van een praktische verbetering zou zijn om de mogelijkheid te bieden om digitaal ingediende stukken die nog niet door de wederpartij geraadpleegd zijn, eenvoudig aan te kunnen passen of in te trekken zonder tussenkomst van de griffie.
3. Een ander voorbeeld van een eenvoudige praktische verbetering in het webportaal betreft de mogelijkheid om meerdere e-mailadressen te kunnen opgeven voor de toe te zenden kennisgevingen. Op die wijze

⁸⁸ Zie HR 10 maart 2023, ECLI:NL:HR:2023:368. Zie ook o.a. HR 9 april 2021, ECLI:NL:HR:2021:542, HR 30 april 2021, ECLI:NL:HR:2021:677.

⁸⁹ Overigens biedt art. 8:36a lid 5 Awb ook een mogelijkheid om een beroepschrift niet-ontvankelijk te verklaren (namelijk indien niet is voldaan aan de verplichtingen van art. 8:368 lid 1 t/m 3 of de AMvB ex art. 8:36f lid 1 Awb). Echter, in het onderhavige geval was het verzuim niet gelegen in de indieningswijze (zoals op papier, per e-mail of fax terwijl het digitaal had moeten worden ingediend), maar in een gebrek in het beroepschrift zelf (de gronden van het beroepschrift ontbraken, terwijl art. 6:5 lid 1 letter d jo Awb deze vereist). Daarom zal art. 6:6 Awb (en niet art. 8:36a lid 5 Awb) in zo'n geval worden toegepast.

⁹⁰ Zie Procesreglement Hoge Raad, par. 5.1.10.4.

⁹¹ Zie Q&A Deel 4, par. 4.2.23.

⁹² Zie art. 2.22 lid 2 Procesreglement bestuursrecht rechtbanken 2021 en zie <https://www.nob.net/vijf-vragen-aan-richard-spek-over-de-pilot-digitaal-procederen-bij-het-hof>.

⁹³ Zie ook de voordelen die worden aangehaald in het interview met Spek van 17 juni 2022

(<https://www.nob.net/vijf-vragen-aan-richard-spek-over-de-pilot-digitaal-procederen-bij-het-hof>) en in het nieuwsbericht van 14 juli 2022 via

<https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Raad-voor-de-rechtspraak/Nieuws/Paginas/Digitaal-hoger-beroep-werkt-zo-veel-makkelijker.aspx>. Zie ook het commentaar van Barlementlo in *NLF 2020/0078* over digitaal procederen bij de Hoge Raad.

⁹⁴ Zie het nieuwsbericht van 27 februari 2023 in *Het Financieele Dagblad* over problemen bij de bezorging van aangetekende juridische stukken: ‘Rechters en advocaten klagen over haperende aangetekende post’ (<https://fd.nl/bedrijfsleven/1468822/rechters-en-advocaten-klagen-over-haperende-aangetekende-post>).

kunnen in situaties waarin meerdere personen betrokken zijn bij een zaak (bijvoorbeeld de belastingplichtige en zijn gemachtigde, meerdere teamleden of meerdere personen binnen het bedrijf van de belastingplichtige) desgewenst efficiënt op de hoogte blijven bij ontwikkelingen in de zaak.

4. Tot slot is het sluitstuk van (digitaal) procederen de zitting, die zowel fysiek als (deels) digitaal kan plaatsvinden. Ook in belastingzaken heeft het fenomeen van de digitale (en 'hybride') zitting sinds COVID-19 zijn intrede gedaan. Deze ontwikkeling roept interessante juridische en praktische vragen op, zoals de wettelijke basis en *equality of arms* bij een hybride zitting, waarop wij in een volgende bijdrage nader ingaan.